

Socjalizm i marksizm

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Edward Bernstein, *Zasady socjalizmu i zadania socjalnej demokracji*, dostępny w internecie: rcin.org.pl [dostęp 13.05.2020 r.].
- Źródło: Jürg Steiner, *Demokracje europejskie*, tłum. Ewa Gawron, Rzeszów 1993, s. 31.

- Źródło: Michał Cichoracki, *Marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych*, dostępny w internecie: researchgate.net [dostęp 13.05.2020 r.].
- Źródło: Friedrich Engels, *Anty-Dühring*, dostępny w internecie: marxists.org [dostęp 13.05.2020 r.].
- Źródło: Edwin Benedykt, *Skąd tyle kontrowersji wokół Karola Marksa*, 6.06.2017 r., dostępny w internecie: polityka.pl [dostęp 31.01.2020 r.].
- Źródło: *Encyklopedia PWN: Marks Karol*.

Materiał jest częścią serii „**Repetitorium**”.

W tym materiale powtórzymy wiadomości z jednego z działów wiedzy o społeczeństwie. Powtórzenie opierać się będzie na zestawie ćwiczeń interaktywnych z zakresu socjalizmu i marksizmu oraz pracy z tekstami źródłowymi i multimediami. W dalszej części znajdują się dokładniejsze informacje na temat tego, jak czytać polecenia oraz odpowiadać na pytania. Podpowiadamy, na co warto zwrócić uwagę.

Twoje cele

- Przeanalizujesz typy poleceń do ćwiczeń dotyczących socjalizmu i marksizmu.
- Ocenisz swoją wiedzę, wykonując zestaw ćwiczeń.
- Scharakteryzujesz socjalizm i marksizm.
- Wskażesz teoretyków socjalizmu i marksizmu.

Przeczytaj

Ćwiczenia

W powtórkowych lekcjach skupimy się na części poświęconej pytaniom. Odnoszą się one do wielu różnych materiałów źródłowych (nie tylko tekstów oraz ilustracji, ale również map, tabel czy wykresów itp.). Przede wszystkim musisz dokładnie zapoznać się z materiałami źródłowymi, ale także zwrócić uwagę na polecenia. Poniżej przybliżamy, jak rozumieć polecenia w zadaniach różnego typu:

Pamiętajcie, że odpowiedź musi odnosić się do źródła – błędem jest bazowanie wyłącznie na swojej wiedzy i zignorowanie podanego źródła. Chodzi bowiem o to, aby osoba odpowiadająca na pytanie umiejętnie połączyła analizę materiału źródłowego z własną wiedzą. Nie bójcie się korzystać z posiadanych informacji i zawsze odwołujcie się do podanych źródeł.

Pamiętajcie również o tym, by wczytywać się w polecenia – czasem wiedza własna nie jest potrzebna, czasem tekst to tylko inspiracja, a innym razem należy połączyć wiedzę z interpretacją tekstu.

Socjalizm i marksizm

Twórcami nowoczesnej doktryny socjalistycznej byli **Karol Marks** (1818-1883) i **Fryderyk Engels** (1820-1895). Główne tezy zaprezentowali w broszurze agitacyjnej *Manifest komunistyczny*, którą opublikowali w 1848 r. Pogłębioną wersję doktryny zawierają obszerna trzypięciotomowa publikacja Marksa (*Kapitał*) oraz studia Fryderyka Engelsa (*Anty-Dühring*).

Socjalizm marksistowski opiera się na następujących fundamentalnych założeniach:

materializm dialektyczny

[Materializm dialektyczny](#) uznaje materię za jedyny istniejący byt, neguje samoistny, niezależny świat duchowy; przy takim rozumieniu rzeczywistości

wszystkie motywy ludzkiego działania mają podłoże materialne, o charakterze deterministycznym (są w pewien sposób z góry przesądzone).

materializm historyczny

prawa rozwoju dziejów

totalna rewolucja

W 2. połowie XIX w. zaczęły powstawać partie polityczne oparte na doktrynie marksistowskiej. Największą popularność zdobyły one w Niemczech, Austro-Węgrzech, Francji, Włoszech. Z pewnym opóźnieniem i w zmodyfikowanej formie powstał ich angielski odpowiednik (Partia Pracy). Partie marksistowskie dążyły do utworzenia ponadnarodowych federacji koordynujących realizację wspólnego celu (tzw. międzynarodówek socjalistycznych).

Podobnie jak w przypadku innych masowych formacji, w ruchu socjalistycznym doszło niebawem do wewnętrznych podziałów na tle programowym. W wyniku najważniejszego konfliktu wyłoniły się dwa nurty:

- **ortodoksyjno-maksymalistyczny** – podtrzymujący koncepcję rewolucji i negujący wszelkie formy kompromisu z teoretycznie bliskimi im ideowo siłami politycznymi (np. socjaldemokratami lub partiami ludowymi);
- **rewizjonistyczno-reformistyczny** – odraczający rewolucję lub rezygnujący z niej jako metody, opowiadający się za ewolucyjnym przekształcaniem kapitalizmu w kierunku demokratycznym i egalitarnym.

Słownik

materializm dialektyczny

uznaje materię za jedyny istniejący byt, neguje samoistny, niezależny świat duchowy; przy takim rozumieniu rzeczywistości wszystkie motywy ludzkiego działania mają podłoże materialne, o charakterze deterministycznym

materializm historyczny

rekonstruuje dzieje człowieka jako walkę antagonistycznych klas społecznych o zdobycie panowania nad środkami produkcji (tzw. Baza), która ma na celu uzyskanie pełni władzy politycznej pozwalającej na kontrolę tzw. Nadbudowy

prawa rozwoju dziejów

przekonanie o odkryciu obiektywnych praw rozwoju dziejów, co prowadziło do bezprecedensowego przewrotu: można by pokierować historią w pożądanym kierunku

totalna rewolucja

wizja totalnej rewolucji, którą pod kierunkiem marksistów przeprowadzi uciskany proletariat; jej celem będzie zniesienie porządku społecznego opartego na własności prywatnej – praźródle wszelkiego wyzysku i nieszczęść – a wprowadzenie na to miejsce systemu gwarantującego społeczną sprawiedliwość dzięki kolektywnej własności

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem. Wynotuj najważniejsze wydarzenia. Poszukaj informacji na temat tego, kiedy do nich doszło, jeśli nie zostało to wspomniane w audiobooku.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1GZSghhq>

Rozwój socjalizmu i marksizmu

Dopiero w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku marksizm rozwinął się w Rosji, gdzie panował carski absolutyzm. Podobnie jak na Zachodzie, również tutaj doszło do rozłamu na radykalnych bolszewików i umiarkowanych mienszewików. Bolszewików nie można jednak na zasadzie analogii potraktować jako odpowiednik zachodnich maksymalistów. Za sprawą ich przywódcy Włodzimierza Lenina doszło bowiem do poważnego skorygowania pierwotnej doktryny Karola Marksa. Dotyczyło to charakteru partii, którą przekształcono w scentralizowaną organizację zawodowych rewolucjonistów poddanych żelaznej dyscyplinie. Korzystając z chaosu wywołanego przez demokratyczną rewolucję, w 1917 roku partia bolszewicka dokonała zbrojnego przewrotu i przejęła władzę polityczną. Utrzymała ją mimo trzyletniej wojny domowej i zaprowadziła dyktaturę bezprecedensową pod względem skali represji i liczby ofiar.

Powstanie Rosji bolszewickiej wywołało kolejny kryzys w europejskich partiach socjalistycznych. Oczekujący globalnej rewolucji Lenin zmierzał do podporządkowania wszystkich partii socjalistycznych centrali w Moskwie. W 1921 roku wykrystalizował się definitywny podział na partie akceptujące warunki bolszewickiego kierownictwa i określane od tego czasu mianem komunistycznych oraz partie socjalistyczne zrzeszone w reaktywowanej II Międzynarodówce. Partie socjalistyczne przechodziły powolną ewolucję w kierunku umiarkowanym, akceptując zasady państwa demokratycznego bez rezygnacji z marksistowskiego ideału socjalistycznego. Osiągnięcie tego celu odsunięto jednak w czasie i zasadniczo zrezygnowano z rewolucji jako drogi do niego prowadzącej.

Po zakończeniu II wojny światowej ukształtował się dwubiegunowy podział polityczny świata. Europa została podzielona żelazną kurtyną na strefę suwerennych demokracji zachodnich oraz wschodni blok państw satelickich Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich. Zdobył on rangę mocarstwa nuklearnego, rywalizującego ze Stanami Zjednoczonymi o panowanie nad światem.

W zachodnich demokracjach działały partie komunistyczne mniej lub bardziej podporządkowane Moskwie oraz socjaliści coraz częściej określani mianem socjaldemokratów. Po stronie socjaldemokracji nasiliła się tendencja do łagodzenia

doktryny oraz strategii gry politycznej. Między 1951 a 1959 rokiem zrewidowano podstawy doktryny. Zerwano z marksizmem, wyrzekając się realizacji projektu socjalistycznego na rzecz bezwarunkowej akceptacji pluralistycznej demokracji i gospodarki rynkowej osiągającej cele społeczne w ramach państwa dobrobytu. Strategia ta doprowadziła wiele z partii socjaldemokratycznych do objęcia rządów samodzielnie lub w ramach koalicji.

Śmierć Józefa Stalina, przemiany w Związku Sowieckim i jego późniejsze interwencje w krajach satelickich w obronie komunistycznych dyktatur, pociągnęły za sobą erozję w zachodnich partiach komunistycznych. W latach siedemdziesiątych XX wieku część z nich – zwłaszcza włoska i hiszpańska – przyjęły doktrynę eurokomunizmu. Polegała ona na rezygnacji z koncepcji dyktatury proletariatu, akceptacji demokracji i wolnego rynku, deklaracji lojalności wobec własnych państw narodowych zamiast sowieckiej centrali. Strategia ta obliczona była na wyjście z politycznej izolacji, skazującej partie komunistyczne, mimo stosunkowo licznego elektoratu, na ciągłe pozostawanie w opozycji.

Partie komunistyczne rządzące w sowieckiej strefie wpływów stawały się typowymi partiami władzy. Czynniki doktrynalny nie tracił na znaczeniu, zmieniał jednak swoje funkcje. W miejsce czynnika mobilizującego poparcie społeczne i zapewniającego rekrutację nowych zwolenników stał się instrumentem wszechstronnej kontroli nad społeczeństwem. Ortodoksyjność była uniwersalną miarą, która służyła do oceny postawy jednostek i grup, funkcjonowania gospodarki i wytworów kultury. W oczach władzy uchodziła za probierz stabilizacji jej rządów.

W ciągu 45 lat dyktatury komunistycznej zdarzył się tylko jeden wypadek podjęcia przez rządzącą partię komunistyczną próby demokratycznych reform wewnętrznych i liberalizacji polityki w kraju. Czechosłowacki eksperyment „socjalizmu z ludzką twarzą” zainicjowany w 1968 roku przez Aleksandra Dubczeka przerwała w tym samym roku zbrojna interwencja wojsk Układu Warszawskiego dokonana na rozkaz Moskwy.

W większości państw satelickich dochodziło natomiast do antytalitarnych rewolucji o pokojowym lub zbrojnym przebiegu. Wszystkie zostały stłumione przemocą, siłami wewnętrznymi lub w wyniku interwencji z moskiewskiej centrali.

Jesień Narodów 1989 roku, która spowodowała obalenie komunistycznych dyktatur w bloku moskiewskim, a następnie rozpad samego imperium, doprowadziła partie komunistyczne do ideowego bankructwa i organizacyjnego rozpadu. Ewolucyjny – z wyjątkiem Rumunii – charakter przewrotów antykomunistycznych w Europie Środkowej pozwolił jednak na utrzymanie się na scenie politycznej tym spośród partii

komunistycznych, które wykazały lepsze zdolności adaptacyjne. Ceną za przetrwanie było wyrzeczenie się komunistycznej doktryny, zaakceptowanie demokracji, wolnego rynku i proatlantyckiej opcji akceptowanej przez większość społeczeństw. Partie postkomunistyczne deklarowały zerwanie z marksizmem-leninizmem i zastąpienie go zasadami współczesnej socjaldemokracji.

Upadek komunizmu w Europie Środkowo-Wschodniej i samej moskiewskiej centrali pozbawił racji bytu klasyczne partie komunistyczne na Zachodzie, które były niezdolne do samodzielnego funkcjonowania.

Oprac. na podst. A. Kunicka-Goldfinger, W. Kunicki-Goldfinger, M. Podbielkowski, *Repetytorium. Wiedza o społeczeństwie. Liceum – poziom podstawowy i rozszerzony*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa – Bielsko-Biała 2011.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Materiał źródłowy do ćwiczeń 3–4.

” Jürg Steiner

Demokracje europejskie

Chociaż przewidywania Marksa o ubożeniu klasy robotniczej okazały się nieścisłe z powodu zdumiewającej wydajności produkcyjnej kapitalizmu, to dokonany przezeń opis zasadniczego podziału na płatną pracę i kapitał jest wciąż aktualny w stosunku do znacznej części społeczeństwa.

Spółeczny podział pracy automatycznie spowodował podział polityczny bez względu na zasady wolności, proceduralną sprawiedliwość, jednakowy dostęp do urzędów. Przedsiębiorstwo produkcyjne to krwiobieg społeczeństwa; ci, którzy nim prawnie rządzą i posiadają siłę, by je uruchomić, domagają się również specjalnych względów od rządzącej elity, choćby jej członkowie sami nie byli kapitalistami ani nawet moralnymi sympatykami prywatnego kapitału. Ludzie, którzy są zbędni, nie dysponują w ogóle takim wpływem.

Źródło: Jürg Steiner, *Demokracje europejskie*, tłum. Ewa Gawron, Rzeszów 1993, s. 31.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Encyklopedia PWN

Marks Karol

Urodził się 5 V 1818 w Trewirze w zasymilowanej rodzinie żydowskiej o poglądach liberalnych. Studiował prawo, a następnie filozofię na uniwersytetach w Bonn i Berlinie (...). W 1841 uzyskał doktorat z filozofii na uniwersytecie w Jenie na podstawie pracy o filozofii przyrody Demokryta i Epikura. (...) Mieszkał w Paryżu, Brukseli, a w końcu w Londynie, gdzie osiadł na stałe.

Źródło: Encyklopedia PWN: Marks Karol.

Ćwiczenie 7

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Michał Cichoracki

Marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych

W społecznym wytwarzaniu swego życia ludzie wchodzą w określone, konieczne, niezależne od ich woli stosunki, w stosunki produkcji, które odpowiadają określonemu szczeblowi rozwoju ich materialnych sił wytwórczych. Całokształt tych stosunków produkcji stanowi (...) strukturę społeczeństwa, realną podstawę, na której wznosi się nadbudowa prawna i polityczna i której odpowiadają określone formy świadomości społecznej. Sposób produkcji życia materialnego warunkuje społeczny, polityczny i duchowy proces życia w ogóle.

Źródło: Michał Cichoracki, *Marksowski materializm historyczny – koncepcja związku między bazą a nadbudową oraz prymatu czynników ekonomicznych*, dostępny w internecie: [researchgate.net](https://www.researchgate.net) [dostęp 13.05.2020 r.].

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Friedrich Engels

Anty-Dühring

Nowe siły wytwórcze przerosły już burżuazyjną formę ich użytkowania; ten konflikt między siłami wytwórczymi a sposobem produkcji nie jest bynajmniej konfliktem zrodzonym w głowach ludzkich, jak konflikt grzechu pierwotnego człowieka ze sprawiedliwością boską, lecz tkwi w samych faktach, zachodzi obiektywnie, poza nami, niezależnie od woli lub postępowania nawet tych ludzi, którzy go wywołali.

Źródło: Friedrich Engels, *Anty-Dühring*, dostępny w internecie: [marxists.org](https://www.marxists.org) [dostęp 13.05.2020 r.].

Ćwiczenie 9

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Edwin Benedykt

Skąd tyle kontrowersji wokół Karola Marksa

Gareth Stedman Jones konkluduje (...), że Marks nie był teoretykiem rewolucji rozumianej jako wydarzenie, które można opowiedzieć w podręcznikach przez takie obrazy, jak zburzenie Bastylli czy szturm na Pałac Zimowy. Rewolucja dla niego to kształtowany przez polityczny podmiot proces dziejący się w konkretnych warunkach historycznych określonych przez współoddziaływanie wielu sił.

Źródło: Edwin Benedykt, *Skąd tyle kontrowersji wokół Karola Marksa*, 6.06.2017 r., dostępny w internecie: polityka.pl [dostęp 31.01.2020 r.].

Ćwiczenie 10

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

” Edward Bernstein

Zasady socjalizmu i zadania socjalnej demokracji

Winniśmy liczyć się z dłuższym żywotem i większą elastycznością obecnego ustroju społecznego, niż to dawniej przypuszczano. Skoro zaś rozwój gospodarczy od kapitalizmu do socjalizmu zabierze więcej czasu, niż przypuszczano, to i formy, które to przejście przybierze, będą też inne, niż je przewidywano. Formami tymi będą formy demokracji politycznej. Im bardziej bowiem urządzenia państwowe narodów nowoczesnych ulegają demokratyzacji, tym bardziej zmniejszają się też konieczności i możliwości wielkich katastrof politycznych.

Źródło: Edward Bernstein, *Zasady socjalizmu i zadania socjalnej demokracji*, dostępny w internecie: rcin.org.pl [dostęp 13.05.2020 r.].

Dla nauczyciela

Autor: Dorota Czarny

Przedmiot: Wiedza o społeczeństwie

Temat: Socjalizm i marksizm

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

zakres rozszerzony

VII. Rywalizacja o władzę.

Uczeń:

1) przedstawia proces ewolucji instytucjonalnej i ideologicznej partii politycznych; charakteryzuje funkcje partii politycznych.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje typy poleceń do ćwiczeń dotyczących socjalizmu i marksizmu;
- ocenia swoją wiedzę, wykonując zestaw ćwiczeń;
- charakteryzuje socjalizm i marksizm.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- analiza tekstu źródłowego;
- wzajemne odpytywanie się;
- odpowiadam za ciebie.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- flipcharty i markery.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

W celu aktywnego uczestnictwa w lekcji podsumowującej uczniowie mają za zadanie przypomnieć sobie z e-materiałów wiadomości dotyczące socjalizmu i marksizmu.

Faza wstępna

1. Nauczyciel prosi uczniów o wyjaśnienie pojęć „socjalizm” i „marksizm”. Następnie krótko omawia podobieństwa i różnice.
2. Przedstawienie tematu i celów zajęć.
3. Nauczyciel informuje uczniów, że podczas dzisiejszej lekcji będą pracować w grupach 4–5-osobowych. Zadaniem każdej z nich będzie przygotowanie krzyżówki na podstawie dostępnych materiałów.

Faza realizacji

1. Uczniowie otrzymują arkusze i markery, z każdej grupy jest wyłoniona osoba koordynująca pracę grupy i przydziela zadania.
2. Nauczyciel wyznacza czas na przygotowanie krzyżówki, która wraz z pytaniami ma znaleźć się na arkuszu. Rozwiązaniem ma być hasło wymyślone przez grupę.
3. Po wyznaczonym czasie poszczególne grupy wymieniają się przygotowanymi przez siebie zadaniami i muszą rozwiązać krzyżówkę oraz wyjaśnić znaczenie hasła.
4. Każda grupa po wykonaniu zadania wiesza swój arkusz w widocznym miejscu.
5. Uczniowie wymieniają się doświadczeniami z wykonywania zadania – dzielą się refleksją i trudnościami, jakie napotkali.

Faza podsumowująca

1. Nauczyciel podsumowuje zajęcia, przekazując informację zwrotną na temat pracy poszczególnych zespołów, oraz wyjaśnia uczniowskie wątpliwości.
2. Uczniowie otrzymują oceny częściowe za pracę w grupach.

Praca domowa:

Utrwalić powtarzany materiał do sprawdzianu.

Wykonać samodzielnie ćwiczenia w e-podręczniku.

Podczas koordynowania pracą uczniów nauczyciel zauważy, która grupa lub uczniowie mają braki w danym materiale, może wówczas zadać dodatkową pracę domową, aby uzupełnić zaległości.

Materiały pomocnicze:

A. Kunicka-Goldfinger, W. Kunicki-Goldfinger, M. Podbielkowski, *Repetytorium. Wiedza o społeczeństwie. Liceum - poziom podstawowy i rozszerzony*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa - Bielsko Biała 2011.

Jürg Steiner, *Demokracje europejskie*, tłum. E. Gawron, Rzeszów 1993, s. 31.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Wybrani uczniowie przygotowują biografię Karola Marksa i Fryderyka Engelsa, opisując ich poglądy. Zadanie wykonane w formie prezentacji lub mapy mentalnej zostanie wykorzystane do wprowadzenia do tematu.